

Grzegorz Dziewulski

„Świadectwo i sens. Teologia
fundamentalna”, Henryk
Seweryniak, Płock 2001 : [recenzja]

Łódzkie Studia Teologiczne 10, 333-336

2001

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Ks. Henryk Seweryniak, *Świadectwo i sens. Teologia fundamentalna*, Płocki Instytut Wydawniczy, Płock 2001, ss. 527.

Odważnym i nietłwym przedsięwzięciem jest przygotowanie nowego podręcznika, a to ze względu na konieczność legitymowania się autora znacznym doświadczeniem dydaktycznym, jak i umiejętnością doboru zagadnień, ich systematyzacji oraz czytelnej prezentacji. Potrzeba podręcznika do teologii fundamentalnej rodzimego autora nie ulegała wątpliwości, od czasu bowiem ukazania się *Apologetyki* E. Kopia (1974) czy *Zarysu apologetyki* W. Hładowskiego (1980) minęło sporo lat. Niewystarczająca jest, z racji swojej skromnej objętości i skryptowego charakteru *Teologia fundamentalna* T. Rosy (1994) czy *Wprowadzenie do teologii fundamentalnej* J. Kulisza (1995), rozpoczęta zaś w 1997 r. publikacja podręcznika autorstwa wykładowców PAT z Krakowa nie została jeszcze ukończona i obecnie do dyspozycji są tylko trzy z planowanych pięciu części. Można oczywiście sięgać do przekładu monumentalnej pozycji emerytowanego już dzisiaj teologa i religiozologa H. Waldenfelsa *O Bogu, Chrystusie i Kościele dziś* (1993), nie sposób jednak nie liczyć się z okolicznością, że jest to podręcznik przygotowany z myślą o czytelniku niemieckim i prezentuje on dobór i ujęcie zagadnień właściwe jego specyfice – niemieckiej umysłowości i realiom życiowym. W związku z tym propozycja H. Seweryniaka zasługuje na baczną uwagę i to tym bardziej, że sama osoba autora – kierownika Katedry Teologii Fundamentalnej UKSW i wieloletniego wykładowcy WSD w Płocku, teologia znanego z licznych publikacji oraz referatów na sympozjach – budzi w czytelniku niemałe oczekiwania.

Struktura podręcznika oparta jest na tradycyjnym trzyczęściowym podziale tematyki: o Objawieniu (*demonstratio religiosa*), o Jezusie Chrystusie (*demonstratio christiana*) i o Kościele (*demonstratio catholica*). Pierwszą część rozpoczyna historyczny zarys rozwoju dziedziny, obejmujący także najnowsze wypowiedzi Urzędu Nauczycielskiego na jej temat. Określenie dziedziny i jej celów przedstawiono na podstawie ujęcia cząstkowego, tzn. w aspekcie przedmiotu, rozumu, sensu, adresatów i naukowości. Omówiono też pojmowanie wiarygodności, metody jej uzasadniania, aktualnie uprawiane nurty oraz etos współczesnego teologa fundamentalnego. Rozdział ten, podobnie jak i każdy następny, autor kończy propozycją ćwiczeń dla studenta, które jak wolno się domyślać, są owocem wieloletniej pracy dydaktycznej.

W dalszej kolejności nakreślona została szeroka panorama prądów określających mentalność i postępowanie dzisiejszego adresata Ewangelii, czyli kontekst wiary chrześcijańskiej dziś. Omówione są więc: wpływ oświecenia **wyrażający się** w zwrocie człowieka ku sobie samemu; indywidualizm, który jako pochodna liberalizmu obiecuje rynkowe zaspokojenie wszelkich potrzeb człowieka; konkretyzujący się w komunizmie z jego „błędem antropologicznym” kolektywizm; sekularyzm zmierzający do możliwie najdalej posuniętej autonomii człowieka, w tym także autonomii od Boga, a wreszcie postmodernizm, z jego ambicją demitologizacji religii, oświeceniowej wiary w nieograniczone możliwości rozumu oraz możliwość osiągnięcia przez człowieka pełnej wolności. Tak zdiagnozowany kontekst istnienia wiary pozwala na określenie szczegółowych pól działania i zadań teologa fundamentalnego (s. 53–72). W związku z szeroko rozpowszechnionym sceptycyzmem i relatywizmem, które redukują człowieka do doczesności, autor przypomina o „najgłębszej właściwości ludzkiego ducha”, jaką jest dążność do przekraczania siebie i poszukiwania sensu, czyli zdolność do autotranscendencji

oraz o tzw. „przedsionkach wiary”, czyli podstawowej i powszechnej otwartości człowieka na Boga (*Capax Dei*). Pomimo bowiem trwania poświeceniowej tendencji traktowania religii jako objawu niedojrzałości człowieka czy ulegania iluzji, nie milkną w nim pytania i pragnienia o charakterze transcendentnym, dotyczące szczęścia, prawdy, sensu, istnienia, zaufania, sumienia, miłości czy śmierci. Człowiek staje zatem wobec fundamentalnego wyboru: uznać te pragnienia i pójść za nimi, zwracając się ku Bogu albo odrzucić je, i to nawet bez jakiegokolwiek uzasadnienia swojej decyzji (s. 77–86).

Akceptacja tej podstawowej otwartości na Boga (*Capax Dei*) prowadzi konsekwentnie do pytań o osobę Boga, Jego stosunek do człowieka oraz sposoby poznania Go, a zatem o Objawienie. Na podstawie dokumentów nauczania Kościoła (KO, KKK, DI) autor ukazuje tożsamość i oryginalność chrześcijańskiego Objawienia, szerzej omawiając jego konstytutywne wymiary, jak: personalizizm, sponsoryjność, historiozbawczość, chrystocentryzm oraz ostateczność. W tym kontekście porusza on zagadnienie jego przekazu, ogniskując się na kwestii wzajemnych relacji słowa Bożego i tradycji, a w dalszej mierze także objawień prywatnych (s. 89–110).

Pierwszą część podręcznika kończy dość obszerne przedstawienie istoty chrześcijańskiego orędzia w ujęciu historiozbawczym. Bóg więc, jako autonomiczny Stwórca, który pragnie obdarzać swoje stworzenie życiem w celu nawiązania z nim zbawczego dialogu – ryzykując możliwość odrzucenia Go – wkracza w historię człowieka, objawiając Mu siebie oraz swoje zamysły. Szczytem planów Bożych jest posłanie własnego Syna, który objawia tajemnicę życia Trójcy Świętej, do której powołany jest każdy człowiek. To dzięki Objawieniu może on rozpoznać swoją prawdziwą godność oraz odnaleźć światło w odpowiedzi na pytanie o obecność zła, cierpienia i śmierci, we wspólnocie zaś Kościoła otwiera się przed nim trwały dostęp do objawionej prawdy oraz do środków zbawienia (s. 111–128).

Drugą część podręcznika – omawiającą „chrystologię fundamentalną” – rozpoczyna przegląd niekościelnych wizerunków osoby Jezusa, które przewartościowując jakiś aspekt albo bezpodstawnie przypisując Mu jakieś historyczne rysy czy wydarzenia, deformują prawdę Jego osoby. Omówiony jest więc nurt „biograficzny” tzw. *Leben-Jesu-Forschung* (Reimarus, Lessing, Renan), redukcja osoby Jezusa do postaci mitycznej (Strauss, Bauer, Drews, Drewerman), uznawanie w Nim pierwszego bojownika o prawa ludu i modelowego socjalisty (Kutsky, Garaudy, Bloch, Kołakowski), dopatrywanie się esseńskiego pochodzenia (Lehmann, Beignet, Leight), przypisywanie Mu pobytu w Indiach (Kersten, Korabiewicz, Lewis), sprowadzanie Go do postaci wybitnego rabbiego czy „starszego brata” (Klausner, Buber, Ben-Chorin, Krajski), albo też wybitnego charyzmatyka i filozofa (Crossan, Meier, Sanders, Theissen). Każde z powyższych stanowisk opatruje autor stosowną krytyką (s. 139–160).

Po takim szerszym wprowadzeniu autor przechodzi do problematyki historyczności Jezusa oraz źródeł poznania Go. Tradycyjną prezentację świadectw niechrześcijańskich (Flawiusz, Pliniusz Młodszy, Tacyt, Talmud...) poszerza o wyniki wykopalisk archeologicznych w Palestynie oraz studiów nad Całunem Turyńskim. Opierając się na aktualnych badaniach nauk biblijnych, omawia pierwotne świadectwa chrześcijańskie, jakimi są w pierwszym rzędzie Ewangelie kanoniczne, koncentruje się na takich zagadnieniach, jak oryginalność literackiego gatunku ewangelii, ich geneza i krytyka zewnętrzna, wewnętrzna krytyka tekstu i jego rekonstrukcja oraz apokryfy (s. 163–185).

Rdzeń tezy chrystologicznej, a mianowicie Boska tożsamość Jezusa, przedstawiony został w siedmiu kolejnych rozdziałach poświęconych istotnym przejawom tej boskości i uwzględnia zarówno przewodnie idee historii zbawienia, jak i wniesioną przez Jezusa nowość i oryginalność. Omówiona zostaje więc relacja Jezusa z Bogiem i Jego odniesienia do ludzi, uwyrażniono elementy samookreślenia zawarte w orędziu o Królestwie Bożym i w nauczaniu etycznym, wykazano szczególnie znaczenie tytułu „Syn Człowieczy” oraz rozwinięto aspekt wiarygodności misterium krzyża. Dużo miejsca, bo ponad 50 stron poświęcone zostało zmartwychwstaniu Jezusa, zwłaszcza jego apologetycznej wartości. Tym samym korzystnie zostają poszerzone dotychczasowe ujęcia, ograniczające się w przeważającej mierze do omówienia mesjańskich tytułów Jezusa, cudów oraz zmartwychwstania (s. 221–392).

Trzecią część podręcznika rozpoczyna wprowadzenie we współczesne rozumienie Kościoła, przez wskazanie jego istotnych elementów i wymiarów. W świetle ostatnich wypowiedzi nauczania Magisterium ukazane zostały eklezjotwórcze akty Chrystusa, jak: zapowiedź Kościoła w zainaugurowa-

niu Królestwa Bożego, przygotowanie go przez ustanowienie i posłanie Dwunastu oraz wybór Piotra, zapoczątkowanie Kościoła w słowach i czynach Jezusa, zwłaszcza podczas Ostatniej Wieczerzy, urzeczywistnienie go w tajemnicy krzyża i zmartwychwstania, a wreszcie objawienie go jako misterium zbawienia w mocy Ducha. Strukturalne elementy Kościoła, jakimi jest grono Dwunastu i prymat Piotra oraz z ich sukcesja, omówione zostały na podstawie wnikliwej analizy danych biblijnych i świadectw Tradycji oraz ostatnich wypowiedzi Urzędu Nauczycielskiego, w tekstach ćwiczeń zaś podano do rozważenia stanowisko przedstawicieli innych Kościołów dotyczące kwestii prymatu. W prezentacji znamion, zwyczajowo ujmowanych w teologii katolickiej jako kryteria odróżnienia prawdziwego Kościoła chcianego przez Chrystusa od Kościoła fałszywego (*via notarum*), autor sięgnął do ich pierwotnego sensu, a mianowicie widzenia w nich istotnych rysów Kościoła i jego misji, czyli elementów wyznania wiary w Kościół – czym on jest i czym winien się stawać. Konsekwentnie w każdym z nich wskazano potrójny wymiar: daru, widzialnego znaku Kościoła i jego misji, oraz zadania (s. 393–484).

Zagadnienie zbawienia niechrześcijan omówiono w trzech etapach: miejsce Kościoła w dziejach zbawienia, dawniejsze i współczesne nauczanie o zbawieniu niechrześcijan oraz poprawna hermeneutyka cyprianowej formuły *Extra ecclesiam nulla salus*. W rozjaśnieniu tej kwestii odwołano się zwłaszcza do najnowszych wypowiedzi Magisterium, jak dokument Międzynarodowej Komisji Teologicznej *Chrześcijaństwo a religie (1996)*, *Redemptoris Missio* oraz *Dominus Iesus*. Stanowisko zajęte reprezentowane przez autora, podkreślające wartość przynależności do Kościoła i niezbywalność misyjnego wymiaru jego tożsamości, cechuje eklezjocentryzm i trynitarność (s. 485–497).

Ostatnia z podejmowanych kwestii to sposób spełniania przez Kościół misji stróża i tradenta zbawczej prawdy. Realizacja tego zadania oparta jest na szczególnej obecności i pomocy Ducha Świętego, który całej wspólnocie udziela daru trwania w zbawczej prawdzie. Dar ten realizuje się na dwa sposoby: w zmyśle wiary wiernych, którzy przez chrzest włączeni są w prorocką misję Chrystusa, oraz przez działalność Urzędu Nauczycielskiego Kościoła, konkretyzującą się w nauczaniu Kolegium Biskupów i Papieża. Podkreślono, że trudny do przyjęcia przez niekatolików przywilej nieomyślności, ma za swój podmiot cały Kościół, a powoływanie się na niego określają konkretne kryteria (s. 499–513).

Przechodząc do zaopiniowania podręcznika, należy przede wszystkim podkreślić sam fakt pojawienia się takiej publikacji, która z racji swojej obszerności (527 stron) wydaje się wyczerpująco prezentować stan badań teologii fundamentalnej. Ze wszech miar cenne jest formułowanie i rozwijanie tematyki opartej na wypowiedzi *Magisterium Ecclesie* – zwłaszcza z uwzględnieniem tych najnowszych, jak np. *Dominus Iesus* (2000). Poszczególne zagadnienia przedstawione są z uwzględnieniem zarówno historycznego tła ich powstania, jak i znaczenia dla wiary czytelnika. Znakomita znajomość tematyki idzie u autora w parze ze czytelnością języka, wolnego od specjalistycznych pojęć, utrudniających lekturę niewprawnemu czytelnikowi. Jak przystało na podręcznik z prawdziwego zdarzenia zawiera on istotne elementy metodologiczne specyfikujące dziedzinę. Autor uwzględniła ekumeniczne aspekty zagadnień, zwłaszcza w kwestiach eklezjalnych, jak np. Objawienie czy prymat papieża, oraz gdy przywołuje w ćwiczeniach postaci i wypowiedzi ewangelickiego męczennika H. J. von Moltke (s. 267–268) czy F. Dostojewskiego (s. 252 n.). Problematyka dziedziny została rozłożona przejrzysto, każdy rozdział opatrzone stosownymi wprowadzeniami oraz propozycjami ćwiczeń, które zapewne okażą się sporą pomocą w pogłębieniu poznanego materiału oraz w kształtowaniu umiejętności samodzielnej analizy. Przywoływana przez autora literatura to w większości teksty teologów „zachodnich”, które pojawiły się w ostatnim dziesięcioleciu.

Podręcznik obszernie i wnikliwie prezentuje teorię Objawienia opartą na nauczaniu Magisterium (KO, FeR, DI). Gruntownie opracowana została kwestia zewnętrznej krytyki źródeł Ewangelii, a związane z nią ćwiczenia ujęto w formę dysputy: zarzut – wyjaśnienie. Docenić należy wprowadzenie zagadnienia krzyża jako znaku wiarygodności chrześcijaństwa wraz z hermeneutyką kluczowej kategorii religijnej, jaką jest „zbawienie”, zwłaszcza że uwyraźniono w niej aspekty antropologiczne. Tematykę zmartwychwstania pogłębiono o niedostrzegany dotąd związek z Eucharystią oraz świadectwem. Wart zauważenia jest odmienny od tradycyjnego porządek omówienia tytułów chryzologicznych: tytuł *Syn Człowieczy* opracowano – zgodnie z danymi egzegezy – jako własny, używa-

ny przez Jezusa tytuł i poświęcono mu oddzielny rozdział jako elementowi Jego samookreślenia się, pozostałe zaś trzy podstawowe tytuły jak *Chrystus*, *Syn Boży* i *Pan* poddano analizie w kontekście omawiania chrystologii popaschalnej w związku ze zmartwychwstaniem. W omawianiu prymatu autor odchodzi od polemicznego nastawienia, a przywilej nieomyślności papieskiej sytuuje w szerszym kontekście przywileju danego całemu Kościołowi, dołączając w ćwiczeniach wypowiedzi przedstawicieli wspólnot prawosławnej i reformowanych. Liczne passusy podręcznika, poruszające aktualne problemy, nadają mu perspektywę pastoralną i egzystencjalną, jak np. stosunek rozumu i wiary, cud a charyzmatyczne uzdrowienia, reinkarnacja a zmartwychwstanie, porównanie Jezusa Chrystusa z Buddą (s. 242 n.), testament umęczonego w 1996 r. w Algierze trapisty (s. 48) czy poruszające świadectwo siostry S. L. Vetruse (s. 108–109). Odnosząc się do związku zmysłu wiary wiernych z przepowiadaniem Ewangelii, autor podaje zarówno pozytywne tego przykłady, jak i możliwe nieporozumienia (s. 501 n.).

Niełatwo pisać o ewentualnych usterkach tak ambitnej pozycji, choćby z racji na tkwiące u jej podstaw wieloletnie doświadczenie dydaktyczne autora oraz mnogość publikacji dowodzących znakomitej znajomości teologii fundamentalnej. Jednak, tak jak każde dzieło ludzkie, i to nie jest wolne od słabszych stron i może zostać udoskonalone. Poniższe spostrzeżenia są więc raczej sugestiami do wzięcia pod ewentualną rozwagę przy przygotowywaniu następnych wydań. Wydaje się, że byłoby pozytywne ukazanie także innych niż klasyczne ujęć wiarygodności, które już funkcjonują w literaturze (semejotyczne, martyriologiczne, aksjologiczne...) i mają własny sposób uzasadniania. W związku z prezentacją krzyża jako znaku wiarygodności chrześcijaństwa nasuwa się pytanie o inne znaki boskiego posłannictwa Jezusa, jak agapetologiczny, kulturotwórczy czy dziejotwórczy, o których wspomina *Ratio* (s. 171), oraz o znaki wiarygodności Kościoła, których obszerny przegląd zaprezentował autor podręcznika w swoim referacie na sympozjum wykładowców teologii fundamentalnej w 1997 r. w Kamieniu Śląskim. Wydaje się, że brakuje w cytowanej literaturze artykułów publikowanych w RTK, z. 2, czy w rozdziale o cudzie choćby wzmianki o podstawowych dla tematyki publikacji, jak *Cud w myśli chrześcijańskiej* czy *Funkcja motywacyjna cudu* M. Ruseckiego. Autor kilkakrotnie odsyła do podręcznika J. Werbicka (2000), nie odwołuje się jednak do najnowszego, gruntownie przepracowanego wydania *Handbuch der Fundamentaltheologie* (2000), które zarówno ze względu na obszerność, jak i zbiorowego autora wydaje się zasługiwać na baczną uwagę. Dużą pomocą dla czytelnika byłoby też podanie po każdym rozdziale, tak, jak to jest we wprowadzeniu do każdej części podręcznika (s. 12, 138, 399) czy we wstępie do rozdziału o zmartwychwstaniu (s. 329) literatury poszerzającej zagadnienie, zwłaszcza polskojęzycznej, w której autor ma zapewne niemałe rozeznanie.

Chyba nieuniknione są nieco nużące passusy, wynikające z dużej ilości szczegółowych informacji, jak to jest przy badaniu historycznej wartości Ewangelii, skrupulatnej analizie świadectw o zmartwychwstaniu, czy też omawianiu spraw dzisiaj oczywistych i niekwestionowanych, jak historyczne istnienie Jezusa Chrystusa czy Jego śmierć, których nieodzowność wynika z racji merytorycznych. W celu bardziej przekonującego ukazania egzystencjalnego waloru objawionej prawdy oraz uzasadniania wiarygodności chrześcijaństwa mogłoby być użyteczne poświęcenie więcej miejsca takim kwestiom, jak obecność objawienia w religiach niechrześcijańskich, zwłaszcza w kontekście coraz powszechniejszego pluralizmu religijnego, wspomniane jedynie dziedzictwo grzechu w religiach niechrześcijańskich (s. 495), niewystarczalność racjonalizmu czy napomkniętej w ćwiczeniach (s. 498) potrzebie i sensie przynależności do wspólnoty Kościoła, zwłaszcza w społeczeństwie pluralistycznym. Ponieważ współczesny adresat Ewangelii to człowiek w znacznej mierze związany z nią w sposób zewnętrzny i naskórkowy, można by oczekiwać liczniejszych akcentów ewangelizacyjnych. O dojrzałym podejściu autora niech świadczy choćby odwołanie się do wymowy rzeźby na okładce (s. 486), stosowanie przez autora powiększających czytelność wyróżnień kluczowych myśli czy sformułowań w tekście. Książka została starannie wydana, w twardej oprawie, strony zszyto, co pozwoli na dłuższe korzystanie z niej. Jej ukazanie się wypełnia lukę w zakresie rodzimych publikacji dydaktycznych i dla niejednego studenta okaże się zapewne nieocenioną pomocą w zgłębianiu wiary.